

Rural libraries in Kherson region under occupation and deoccupation: Repercussions and challenges

[Сільські бібліотеки Херсонщини в умовах окупації та деокупації:
наслідки та виклики \(Ukrainian version follows this translation\)](#)

Tetiana Svatula, Head of the Scientific and Methodological Department
of the municipal institution "Oles Honchar Regional Universal
Scientific Library of Kherson" of Kherson Regional Council

Kherson region is a powerful agricultural region in the south of Ukraine. The region's exceptionally good geographical location in the lower reaches of the Dnipro River, at the crossroads of transport routes, with access to the Black and Azov Seas, combined with favorable climatic conditions and rich human potential, provided enormous opportunities for the development of the region. The population of the 49 territorial communities totaled about one million people.

As of January 01, 2022, the network of public libraries in the region consisted of 386 public libraries, including 290 rural libraries.

The public libraries of Kherson region have proven to be powerful educational, and information centers of their territorial communities. They also carried out the work of upgrading the library space. In fact, libraries did a lot of work to strengthen Ukrainian identity, popularize Ukrainian culture and history. Many rural libraries successfully opened museums of folk life.

Libraries have launched their activities as ambassadors of digital education for the residents of their communities. In July 2021, 56 rural libraries received 190 computers as part of the national “Digital Education project”, implemented jointly by the Ukrainian Library Association and the international Favbet Foundation. As of the beginning of 2022, 65% of rural libraries owned PCs. Library visitors had the opportunity to master modern digital technologies in order to take advantage of their limitless possibilities, including digital services provided by the state and financial institutions, etc.

Libraries were increasingly becoming centers of family recreation and communication, whereas various clubs, hobby groups, etc. were organized in our libraries.

Employees of rural libraries were constantly improving their skills at the Regional Training Center. For example, just before the Russian full-scale invasion, the Center hosted a three-day training for future trainers - rural librarians from four territorial communities of Kherson region within the framework of the project "Woman as Leader in Digital Space" (14-16 Feb., 2022).

In March 2022, the implementation of the project "Libraries as Educational Hubs" was to commence as part of the call for proposals "Strengthening Community Resilience in Kherson Region" UNDP, which involved the libraries of the Velyka Oleksandrivka, Skadovsk and Verkhni Rohachi territorial communities.

Everything has changed since 02/24/2022. Since the end of February 2022, almost the entire region has been under Russian occupation.

The Russians immediately embarked on destroying Ukrainian culture, and in fact, they tried to quickly turn the residents into Russians and force them to reject Ukrainian identity.

Right-bank Kherson region.

Most rural librarians removed and hid Ukrainian symbols, books about the Maidan, ATO heroes, and the history of Ukraine. On their own initiative, librarians continued to secretly disseminate books, and no one forced them to do so. The librarians and their readers organized a "horizontal" book exchange, contacting the owners of small private family libraries. The need for reading increased and served as a therapy for the terrible realities.

The Russian military was stationed in rural libraries. The occupiers turned the libraries into a dumping ground: husks, empty bottles of alcohol, seeds, alcohol again, used condoms and broken furniture to name a few as well as all the chairs were simply smashed. Some windows were shot from the inside. The book collection was mostly destroyed. All the computers, DVDs, heaters, kettles, even disks with movies and cartoons are now stolen. Crafts, necklaces, ribbon embroidery, bags, bracelets are also missing.

The libraries were also equipped with places for snipers. But this is not the worst thing.

"When after soaking the dust and dirt came off the exhibition shirt, it turned out that it was... covered in blood. It was as if it had been used to plug wounds rather than wipe them..."

Locals told me that the library was used as a torture chamber. I didn't believe them. I didn't want to believe it right away. But when I inspected and cleaned it up, I didn't find any ropes, blood stains, torn clothes, or anything that would remind me of imprisonment. Only two ties. And now I think: that's where our other towels went. They must have used them to wipe the blood. It's scary... Scariest than the bombing..." (from the page of the director of the Stanislav Library, Olena Malyarenko, Facebook, 12/22/2022).

In March 2022, when the right-bank Kherson region was under occupation, businesses and social institutions closed, volunteers came to the rescue. Together with libraries as places of free access, they tried to reduce the burden of war on people. Some of them, together with volunteers, organized free humanitarian aid and food distribution in their premises. They prepared meals for the people in need, large families, and the elderly. They delivered

humanitarian aid to the homes of low-income citizens, sparing no time and effort.

Even in the terrible conditions of the occupation, they supported the residents of their communities and tried to preserve Ukrainian culture and identity.

In the Ingenerne rural library, one librarian created the Edelweiss Volunteer Assistance Center trying to solve the problems of the local residents as best she could: she purchased food for those who needed dietary food, ordered from volunteers and personally purchased medicines for the residents of the village, animal feed, etc., involving volunteers and those who cared from other regions of the country.

On November 11, 2022, the Ukrainian Armed Forces liberated the right-bank Kherson region from Russian occupation. Since then, this territory has been under constant mortar, artillery, and MLRS shelling as well as missiles and guided bombs strikes. The destruction of settlements, including libraries, continues.

71% of rural libraries are heavily damaged or completely destroyed. Their number has almost doubled in three months. Some libraries were shelled up to four times. In some territorial communities, almost all libraries that came under fire once were destroyed.

Almost all rural libraries have lost their resources, primarily computers. This was noted during the monitoring in all liberated territorial communities.

In rural libraries, all publications (especially those in Ukrainian) were completely or partially destroyed.

As of now, most rural librarians do not have any work (56% have their employment terminated, 26% have their employment suspended).

Left-bank Kherson region.

Russia controls the entire left-bank part of the region, actively imposing the "Russian world".

According to the military administrations of the left-bank Kherson region, which are located on the territory controlled by Ukraine, rural libraries have not been as damaged as those on the right-bank part. Only some libraries of territorial communities have been destroyed as a result of provocative shelling by the Russian military. Six rural libraries of Hola Prystan and six rural libraries of Oleshky territorial communities were flooded as a result of the destruction of the Kakhovka hydroelectric power station, and thus destroyed.

Russia has intensified the Russification of all spheres of life in the left-bank part of the Kherson region. And the development of libraries is one of the main projects of the Russian government in the field of education and enlightenment in new regions (including the occupied territory of the region).

Russia is undoubtedly interested in libraries becoming a space for the development of cultural life within the Russian identity. That is why huge funds are being spent on the evolution of libraries, including rural ones, on the left

bank. This issue is overseen by the first deputy head of the Russian presidential administration, Sergey Kiriyenko, who has visited libraries on several occasions.

Libraries are being re-registered under Russian law. However, it should be noted that the occupiers still fail to open all rural libraries in the occupied territories. Currently, only 15% of libraries are open compared to the pre-war level.

The destruction of Ukrainian publications in libraries is a sign of cultural and ethnographic genocide. Pursuant to an order of the so-called “Ministry of Culture of the Kherson region”, in accordance with the "Library recommendations on processing the documents included in the federal list of extremist materials," “The Ministry of Culture” together with “The Ministry of Internal Affairs”, is checking library collections for extremist literature. These are, first of all, modern publications on the history and culture of Ukraine in the Ukrainian language, books about the ATO, the national liberation movement, etc. This work is supervised by the regional branch of the United Russia party («Yedinaya Rossiya»).

Instead, publications in Russian with Russian propaganda narratives are sent from various Russian regions, even Orthodox ones.

Libraries operating under Russian law hold propaganda events on Russian historical dates.

Challenges of restoring libraries in Kherson region

The main challenges to the restoration of libraries on the right bank are the ones connected with security, economy, and demographic situation.

Almost the entire territory of the right-bank Kherson region is classified as a war zone (Order of the Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine No. 224 of 08.17.2023). It is impossible to resume the activities of libraries, with only a few libraries being open.

The economic situation does not allow for the immediate restoration of community libraries. There are practically no jobs in rural communities, housing has been destroyed, etc. Territorial communities cannot restore their libraries at the expense of their own budgets. There are only a few examples of repairs to individual cultural centers, which also house libraries, with the help of the "Side by Side" (“Plich-o-Plich”) initiative. It rebuilds settlements in the liberated Kherson region at the expense of other regions of Ukraine.

As a result of the occupation, constant shelling after de-occupation, lack of work and housing, the population has significantly decreased. Many of those, who left for other safe regions of Ukraine and abroad, will never return. The network of rural libraries will be significantly reduced, and it might be possible that only one library will operate in a community.

Taking into account security issues, and despite the destruction of buildings, collections, and theft of material assets, rural libraries in Kherson region are reviving their activities in other (private houses, churches), and their

own renovated premises. The libraries solve the issue of obtaining new Ukrainian literature through all-Ukrainian campaigns, meant to collect publications for libraries in the de-occupied Kherson region.

Rural libraries in Kherson region have now become centers of communication, psychological and emotional support for residents.

"After the occupation, the community residents became quite fearful and very difficult to contact, which is not the case with children. They are happy to come to the library" states Vira Antonova, head of the Department of Culture, Tourism, Youth and Sports of the Chornobaivka Village Council.

Most rural libraries will not be able to resume their work, even in the future, for various reasons (lack of premises, materials, funds, employees). This is the reality. There are two ways to solve it. In the absence of working libraries, the provision of library services is carried out by Oles Honchar Regional Universal Scientific Library of Kherson, which uses a "bibliomobile" (mobile library in a car), under a contract and with the financial support of the authorities of the territorial community). Currently, this project has no financial support.

The second option is to use the French IdeaBox project. There are already 10 such boxes in Ukraine:

- Lviv, Sensoteka
- Vinnytsia, youth center
- Bucha, at school
- "YaMariupol" centers in Kryvyi Rih, Kyiv, and Dnipro.

The professional status of library staff in rural libraries in the region has deteriorated significantly. Therefore, the challenge is to organize training for people who will come to work in libraries. The lack of regional advanced training courses for cultural workers and the inability to organize in-person training at the Regional Training Center of the Oles Honchar Regional Universal Scientific Library of Kherson are both burning issues. To organize distance learning, it is necessary to purchase and equip at least one community library with a laptop. The Regional Training Center is also in need for a laptop (since it has been stolen during the occupation).

This is just a small fraction of the materials, photo evidence of the occupiers' crimes against the cultural sector of Ukraine, especially libraries, and the courage of the employees. So, now one of the challenges is to document the crimes, collect testimonies from librarians, etc. The initiators of these activities are both Oles Honchar Regional Universal Scientific Library of Kherson and rural libraries.

Librarians of Kherson region are working hard for the Victory, working for their communities, despite constant shelling. We believe in the Armed Forces of Ukraine, we believe that our sunny Kherson region will be liberated, just like the rest of Ukraine.

(In preparing this report, materials from libraries and librarians of Kherson region in social networks, materials from library monitoring for district military administrations of the region were used. Materials about the libraries of the left-bank Kherson region are based on information from the Telegram channel of the occupational “Ministry of Culture of the Kherson region”).

Сільські бібліотеки Херсонщини в умовах окупації та деокупації:
наслідки та виклики

Тетяна Сватула, завідувач науково-методичним відділом
Комунального закладу «Херсонська обласна універсальна
наукова бібліотека Імені Олесь Гончара» Херсонської обласної ради

Херсонська область – потужний аграрний регіон на Півдні України. Виключне вдале географічне розташування області у низов’ї Дніпра, на перехресті транспортних маршрутів, з виходами до Чорного та Азовського морів, у сполученні із сприятливими кліматичними умовами і багатим людським потенціалом давало величезні можливості для розвитку регіону. Населення 49 територіальних громад налічувало біля одного мільйону мешканців.

Мережа публічних бібліотек області на 01.01.2022 року налічувала 386 публічних бібліотек, в тому числі 290 сільських.

Публічні бібліотеки Херсонщини зарекомендували себе як потужні освітні, інформаційні та просвітницькі центри своїх територіальних громад. Тривала робота по оновленню бібліотечного простору. Бібліотеки проводили значну роботу з утвердження української ідентичності, популяризації української культури, історії. На базі багатьох сільських бібліотек з успіхом діяли музеї народного побуту.

Бібліотеки розгорнули свою діяльність як абсадори цифрової освіти для мешканців своїх громад. Тільки в липні 2021 року 56 сільських бібліотек отримали 190 комп’ютерів у рамках національного проекту «Цифрова освіта», реалізованого спільно Українською бібліотечною асоціацією та міжнародним фондом Favbet Foundation. Тож на початок 2022 року 65% сільських бібліотек мали комп’ютери. Відвідувачі бібліотек мали можливість опанувувати електронні технології, аби користуватися їхніми безмежними можливостями, зокрема цифровими послугами, які надає держава та фінансові установи тощо.

Бібліотеки все частіше ставали осередками родинного відпочинку, спілкування. На базі бібліотек працювали різноманітні гуртки, клуби за інтересами тощо.

Працівники сільських бібліотек постійно підвищували свою кваліфікацію на базі Регіонального тренінгового центру. Так, тільки напередодні повномасштабного вторгнення на базі Центру пройшов

триденний ToT-тренінг для майбутніх тренерів – сільських бібліотекарів чотирьох територіальних громад Херсонщини у рамках проекту «Жінка – лідерка в цифровому просторі» (14-16.02.2022)

З березня 2022 року повинна була розпочатися реалізація проекту «Бібліотеки – освітні хаби» в рамках конкурсу проектних пропозицій «Посилення стійкості громад в Херсонській області» ПРООН, до участі в якому були залучені бібліотеки Великоолександрівської, Скадовської та Верхньорогачицької територіальних громад.

Проект «Бібліотеки – сучасні освітні хаби» в рамках конкурсу проектних пропозицій «Посилення стійкості громад в Херсонській області» ПРООН

Все змінилось, починаючи з 24.02.2022 року. З кінця лютого 2022 року практично вся область знаходилась під російською окупацією.

Росіяни моментально почали нищити українську культуру, фактично мешканців намагались оперативного перетворити на росіян, змусити відмовитись від усього українського.

Правобережна Херсонщина.

Більшість сільських бібліотекарів познімали та сховали українську символіку, книги про Майдан, героїв АТО, історію України. За своєю ініціативою бібліотекарі продовжували нишком видавали книги. Ніхто не примушував їх це робити. Бібліотекарі з читачами організувала «горизонтальний» книжковий обмін, звернувшись до власників невеликих приватних сімейних бібліотек. Потреба в читанні зросла – як терапія від страшних реалій.

Російські військові розміщувались у приміщеннях сільських бібліотек. Окупанти перетворили бібліотеки на звалищестійбище: лущиння, порожні пляшки від алкоголю насіння, алкоголь, використані ко-нтрацептиви, зламані меблі, просто тупо потрощені всі стільці. Деякі вікна прострелені зсередини. Книжковий фонд здебільше знищений. Комп'ютерів, DVD, обігрівачів, чайників, навіть дисків із фільмами та мультфільмами – нічого не залишилося. Поробки, намиста, вишивки стрічками, торбинки, браслети – теж відсутні.

В бібліотеках були облаштовані і місця для снайперів. Але, і це – не найстрашніше.

«Коли з виставкової сорочки, що була задубіла й чорна мов кора, після замочування зійшов пил і бруд, то виявилось, що вона... в крові. Вся, наче нею не витирали, а затикали рани...»

Мені казали місцеві жителі: бібліотеку використовували як катівню. Я не повірила. Не хочеться одразу в таке вірити. Та під час огляду та приби-рання я не знайшла в ній мотузок, плям крові чи рваного одягу, чи чогось, що нагадувало б про ув'язнення. Тільки дві стяжки. А тепер

думаю: от куди ді-лися інші наші рушники. Мабуть і ними витирали кров. Страшно... Страшніше за бомбування...» (зі сторінки директорки Станіславської бібліотеки О. Маляренко Alyona Olena Malyarenko у ФБ 22.12.2022 р.)

З березня 2022 р., коли правобережна Херсонщина опинилася під окупацією, підприємства та соціальні інституції зачинились, на допомогу населенню прийшли волонтери. Вони спільно з бібліотеками, як місцями вільного доступу, намагалися зменшити тягар війни для людей. Деякі з них разом з волонтерами у своєму приміщенні організувала надання безкоштовної гуманітарної допомоги, роздачу продуктів харчування. Готували обіди для малозабезпечених, багатодітних сімей, літніх людей. У домівки малозабезпечених громадян носили гуманітарну допомогу, не шкодуючи свого часу та сил.

Навіть у жахливих умовах окупації підтримували мешканців своїх громад, намагалися зберегти українську культуру, українську ідентичність.

В Інженерній селищній бібліотеці бібліотекарка створила волонтерський центр допомоги «Едельвейс», намагаючись у міру сил вирішувати про-блеми жителів селища Інженерне: придбала продукти для тих, хто потребу-вав дієтичного харчування, замовляла у волонтерів та закупала особисто лі-ки для жителів селища, корм для тварин тощо, залучивши до співпраці во-лонтерів та небайдужих з інших регіонів країни.

11 листопада 2022 року ЗСУ звільнили правобережну Херсонщину від російської окупації. З того часу ця територія перебуває під постійними обстрілами з мінометів, артилерії, РСЗВ. Останнім часом додалися ракети та керовані авіабомби. Продовжується знищення населених пунктів , в тому числі і бібліотек.

71% сільських бібліотек мають значні пошкодження або повністю знищені. За три місяці їх кількість зросла майже вдвічі. Деякі бібліотеки обстрілювались до 4-х разів. В окремих територіальних громадах знищені практично всі бібліотеки, що одноразово попали під обстріли.

Практично всі сільські бібліотеки втратили матеріальні засоби, перш за все, – комп'ютери. Це відмічали під час моніторингу у всіх звільнених територіальних громадах.

В сільських бібліотеках знищені повністю або частково всі видання (особливо україномовні).

Більшість сільських бібліотекарів не працюють (розірвані трудові відносини – 56%, призупинені трудові відносини – 26%).

Лівобережна Херсонщина.

Росія контролює всю лівобережну частину області, активно насаджуючи «руський мір».

За даними районних військових адміністрацій лівобережної Херсонщини, що знаходяться на підконтрольній Україні території, сільські

бібліотеки на сьогодні не зазнали таких руйнувань, як на правобережній частині. В результаті обстрілів знищені лише окремі бібліотеки територіальних громад (внаслідок провокаційних обстрілів російських військових). Затоплені внаслідок знищення Каховської ГЕС, а отже і знищені 6 сільських бібліотек Голопристанської та 6 сільських бібліотек Олешківської територіальних громад.

Росія посилила русифікацію всіх сфер життя лівобережної частини Херсонщини. І розвиток бібліотек – один з основних проєктів російського уряду у сфері освіти та просвітництва в нових регіонах (маючи на увазі і окуповану територію області).

Росія прямо зацікавлена в тому, щоб бібліотеки стали простором розвитку культурного життя в російському дусі. Саме тому, зараз витрачаються величезні кошти на еволюцію бібліотек, в тому числі і сільських, на лівобережній частині. Курирує це питання перший заступник адміністрації президента росії С.Кірієнко, який неодноразово відвідував бібліотеки.

Бібліотеки перереєструють за російськими законами. Але слід відзначити, що все ж таки окупантам не вдається відкрити всі сільські бібліотеки на захопленій території. Наразі працюють лише 15% бібліотек від довоєнного рівня.

Знищення українських видань в бібліотеках набуває ознак культурного етнографічного геноциду. На виконання наказу міністерства культури Херсонської області у відповідності з «Рекомендаціями по роботі бібліотек з документами, які включені у федеральний список екстремістських матеріалів» співробітниками міністерства культури спільно з співробітниками МВС здійснюють перевірку фондів бібліотек по факту виявлення літератури екстремістського характеру. Це, перш за все, сучасні видання з історії, культури України українською мовою, книги про АТО, національний визвольний рух тощо. Курирує цю роботу регіональне відділення партії «Єдина росія».

Натомість з різних російських регіонів надсилаються видання російською мовою з наративами російської пропаганди, навіть православні.

Бібліотеки, що працюють за російськими законами, проводять пропагандистські заходи за великодержавними російськими історичними датами.

Виклики відновлення бібліотек Херсонщини

Основними викликами до відновлення бібліотек поки на правобережній частині, є безпекова, економічна та демографічна ситуації.

Практично вся територія правобережної Херсонщини відноситься до територій бойових дій (Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України №224 від 17.08.2023 року).

Неможливо відновити діяльність бібліотек. Працюють, як виняток, лише окремі бібліотеки.

Економічна ситуація не дозволить відразу розпочати відновлення саме бібліотечних закладів громади. В сільських громадах практично нема робочих місць, знищено житло тощо. Територіальні громади за рахунок власних бюджетів не можуть відновлювати свої бібліотеки. Є поодинокі приклади здійснення ремонтів окремих будинків культури, де розташовані і бібліотеки, за рахунок ініціативи «Пліч-о-пліч», в межах якої відбудовуються населені пункти звільненої Херсонщини коштами інших регіонів України.

Внаслідок окупації, постійних обстрілів після деокупації, відсутності роботи та житла значно знизилась кількість населення. Багато тих, хто виїхав в інші безпечні регіони України та за кордон не повернуться назад. Значно зменшиться мережа сільських бібліотек. Можлива діяльність лише однієї бібліотеки на території громади.

Враховуючи питання безпеки, незважаючи на знищені будівлі, фонди, викрадення матеріальних цінностей, сільські бібліотеки Херсонщини відроджують свою діяльність в інших (приватних будинках, церквах), власних відремонтованих приміщеннях. Питання нової української літератури бібліотеки вирішують за рахунок всеукраїнських акцій зі збору видань для бібліотек деокупованої Херсонщини.

Сільські бібліотеки Херсонщини стали на сьогодні центрами спілкування, психологічної та емоційної підтримки мешканців.

«Після окупації мешканці громади стали доволі лякливими і дуже складно ідуть на контакти, - зазначає начальниця відділу культури, туризму, молоді та спорту Чорнобаївської сільської ради Віра Антонова. – Чого не скажеш про дітей. Вони залюбки приходять в бібліотеку».

Більшість сільських бібліотек з різних причин(відсутність приміщення, фматеріальних засобів, фондів, працівників) не зможуть відновити свою роботу, навіть в майбутньому. Це – реальність. Вирішити її можна двома шляхами. У разі відсутності працюючих бібліотек надання бібліотечних послуг Комунальним закладом «Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олесея Гончара» ХОР з використанням бібліомобіля (за договором та фінансовою підтримкою органів влади ТГ). Наразі цей проєкт немає фінансової підтримки.

Другий варіант - використання французького проєкту IdeaBox. В Україні вже працюють 10 таких боксів:

- Львів, Сенсотека
- Вінниця, молодіжний центр
- Буча – у школі
- Центри «ЯМаріуполь» у Кривому Розі, Києві та Дніпрі.

В сільських бібліотеках області значно погіршився професійний стан бібліотечних кадрів. Тому викликом є організація навчання людей, що

прийдуть працювати в бібліотеки. Проблемами стануть відсутність обласних курсів підвищення кваліфікації працівників культури та неможливість організувати очне навчання на базі Регіонального тренінгового центру Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олесея Гончара. Для організації дистанційного навчання потрібно придбання та оснащення хоча б однієї бібліотеки громади ноутбуком. Ноутбук потрібний також для Регіонального тренінгового центру (був пограбований під час окупації).

Це лише маленька толіка матеріалів, фотосвідчень злочинів окупантів проти культурної галузі України, перш за все бібліотек, мужності працівників. То ж зараз одним з викликів є документування злочинів, збір свідчень бібліотекарів тощо. Ініціатором є Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олесея Гончара за підтримки сільських бібліотек.

Бібліотекарі Херсонщини всіма силами працюють на Перемогу, працюють для своїх громад, незважаючи на постійні обстріли. Ми віримо в ЗСУ, віримо, що наша сонячна Херсонщина буде звільнена, як і вся Україна.

(При підготовці доповіді були використані матеріали бібліотек та бібліотекарів Херсонщини в соціальних мережах, матеріали моніторингу бібліотек для районних військових адміністрацій області. Матеріали про бібліотеки лівобережної Херсонщини складені на основі інформації телеграм каналу окупаційного міністерства культури Херсонської області)